

Становище
от доц. д-р Елена Янакиева, Национална библиотека Св. св.
Кирил и Методий

за дисертационния труд на Радослава Марио Стефанова на тема „Електронните ресурси с отдалечен достъп и националната библиография” за присъждане на образователна и научна степен „доктор” по професионално направление 3.5 – Обществени комуникации и информационни науки – Книгознание, библиотекознание, библиография

Обща характеристика на дисертационния труд

Изследването е с обем 338 с. и се състои от увод, три глави и заключение. Съдържа още списък на цитираните източници /278/ и списък на цитираните уеб адреси /54/, списък на съкращенията, списък на графиките, схемите и фигурите и две приложения. Изследването е онагледено с 9 графики, 3 схеми и 2 фигури.

Докторантката има 6 публикации по темата на дисертацията, две от които са публикувани доклади.

Актуалност на темата

Електронните ресурси днес разглеждаме не само като носители на информация, но и като част от националната памет, от националното и от световното културно наследство. Ключово значение за събирането, съхранението, опазването и контролът върху електронните ресурси имат всички институции на паметта и преди всичко библиотеките. От друга страна, усъвършенстването на технологиите дава пряко отражение върху нарастването и развитието на електронните документи. Това поставя нови изисквания пред библиографския контрол върху тях, пред библиографската дейност като цяло и съвременното развитие на националната библиография. В българския случай електронните ресурси поставят въпроси, които изискват преосмисляне не само на цялата концепция за развитието на националната библиография, а и на националната библиотека, която по силата на нормативните документи създава националната библиография.

Така електронните ресурси се оказват в центъра на сложни взаимовръзки, като поставят нови проблеми, които бързо трябва да бъдат решени. В този смисъл актуалността на темата е безспорна, а предлагането на решения има голяма теоретична и практическа стойност.

Съдържателен анализ на дисертационния труд

Обектът на изследването предполага изясняване на редица въпроси, свързани със развитието на електронните ресурси с отдалечен достъп и отражението им върху библиотечните и библиографски дейности, а в по-общ план - и върху културната политика.

Избраната структура на дисертационния труд точно съответства на поставената цел и задачи. В увода е аргументирана актуалността на темата и са формулирани обекта, предмета, целта, основните задачи. Аргументиран е и опитът за модел за национален архив за документи с отдалечен достъп, съобразен с утвърдени международни практики и с националните условия. Спазвайки изискванията на жанра, авторката поставя две хипотези, които последователно доказва в трите глави. Посочени са още използваните изследователски методи и е представено накратко съдържанието на изследването.

Първа глава е посветена на изясняване на обекта - електронните ресурси с отдалечен достъп. Още в заглавието и по-нататък в текста на тази глава личи усетът на докторантката да открие и степенува по важност най-съществените въпроси, свързани с тях – тя ги разглежда като важна част от световното културно наследство и изяснява техния произход, разпространение, функциониране, развитие. Изяснени са още видовете документи, формите на публикуване, трудностите при тяхното трайно съхраняване, и са анализирани най-важните проблеми за съхранението и достъпа от техническо, икономическо, правно и културно естество. В този контекст докторантката разглежда и ролята на институциите на паметта, като поставя акцент върху националните библиотеки. Представя дискусиите и резултатите от редица важни международни форуми, най-важните концепции, разработени на национално и международно ниво, редица национални програми и програми на международни организации, модели за архивиране на национално, регионално и международно ниво. Проблемите на достъпа са разгледани във връзка с националните библиографии, като е акцентирано върху отговорностите на националните библиографски агенции за

библиографски контрол върху електронните документи с отдалечен достъп, с всички произтичащи от това задачи. Проучените материали са изключително много и са анализирани подробно. Тази глава, замислена като литературен обзор, всъщност е подробен и много полезен справочник за същността на електронните документи с отдалечен достъп, за стратегиите и моделите за тяхното управление и съхранение.

Във *втора глава* докторантката подробно разглежда няколко групи проблеми пред националните библиографии, които електронните ресурси поставят:

- адекватност на законодателството за задължителния депозит и мерките за включване на електронните документи като негов обект

- обхват на тези документи, събиране и подбор, регистрация, обработка, достъп и мерки за съхранение, както и свързаните с това въпроси за защита на авторското право

- каталогизацията на електронните ресурси. Р. Стефанова е проучила както документите на международните организации, стандарти и правила, така и практиките в редица страни.

Качеството на изходните данни за ресурсите, четиристепенното изграждане на метаданни и тяхната унификация чрез прилагане на единен формат са оценени от авторката като предпоставка за каталогизация, съобразена с новите условия, и за оптимално използване на библиографската информация

- организационни и технологични решения за дълготрайно съхранение и достъп – тези проблеми докторантката изяснява подробно като част от основните тенденции в развитието на текущата национална библиография – опазване и достъп до националното документално наследство. Подробно изяснява различни стратегии, системи за управление на електронни архиви и стандарти за архивирането на електронните ресурси.

В *трета глава*, след анализ на промените в чуждите национални библиографии, докторантката разглежда промените в България.

Анализирано е състоянието на българското електронно издаване и е направена типологизация на електронните ресурси с отдалечен достъп в българското информационно пространство.

Разгледано е състоянието на електронните ресурси в нашата библиографска практика и са предложени насоки за

оптимизиране. След задълбоченото проучване на чуждата теория и практика и на постиженията и проблемите в българска среда, докторантката предлага модел за създаване и поддържане на национален архив от електронни документи с отдалечен достъп.

Този архив, според нея, е логично разширение на установените

традиции и задължения на националната библиотека, като при изграждането му е необходимо да се търси сътрудничество с други институции и специалисти.

Според Р. Стефанова на първо място трябва да се осигури съхраняването на националната издателска продукция в електронна форма, т.е. да се изгради архив, и тогава да се пристъпи към библиографската регистрация. Стратегията за събиране и съхранение би трябвало да започне с анализ на особеностите и обхвата на ресурсите, както и с дефиниране на понятието „българско уеб пространство”. За да получи по-точна картина за тенденциите за електронното публикуване у нас и за видовете продукти в условията на липса на официална статистика за електронното книгоиздаване у нас, докторантката е анализирала количествените данни за периода 2011-2014 г. по няколко показателя. Изводът, до който достига - електронното издаване е част от традиционната издателска дейност, с превес на българските издания при художествената литература за сметка на чуждите и преводни електронни книги и учебна литература и доминиране на оригинални онлайн публикации при научните списания – е особено важен за разработването на архива.

Като положителни черти в разработването на архива, който е адаптация на добрите чужди модели към българските условия, ще посоча логичната последователност на набелязаните стъпки, възможността за реалното им изпълнение при определени условия, поставянето на модела в правната рамка на действащото законодателство. Освен това – идеята за диференцирано организиране и съхранение на електронните документи, което може да осигури адекватното им управление в зависимост от типа на публикациите и да доведе до по-добрата идентификация и възможности за ползване. Представената схема на модела добре онагледява процесите и тяхната последователност.

Критични бележки

В този изключително задълбочен дисертационен труд би могло да се засегне значението на електронните ресурси за информационното обслужване и промените, предизвикани от разпространението им. Това разбира се е встрани от предмета на изследването, но електронните ресурси с отдалечен достъп засегнаха и информационното обслужване, а за това в труда само бегло се споменава.

Оценка на дисертационния труд, на научните и научно-приложни приноси

Сложният възел от проблеми, които появата, развитието и спецификата на електронните ресурси с отдалечен достъп предизвикват, е осмислен и проучен много задълбочено.

Докторантката проявява няколко много важни качества за изследовател - усет да открие и степенува проблемите, да ги обобщи, да ги постави в по-общ и значим контекст, да направи собствена критична оценка и точни изводи.

Тя открива значимостта на тези ресурси във факта, че те са част от културното наследство, което прави проблемите за тяхното откриване, регистриране, съхраняване особено важни.

Последователно обвързва решаването на проблемите с националните библиографии, а в българската практика – и с проблемите на националната библиотека, която е отговорна за библиографския контрол върху националната издателска продукция. Задълбоченото проучване логично я води до редица важни изводи, аргументирано защитени - необходимо е преразглеждане на традиционните принципи и стандарти в системата на националната библиография, в нейния обхват, критерии за подбор, методите за регистриране и съхранение; законодателството за задължителния депозит запазва значението си и по отношение на събирането и съхранението на електронни ресурси с отдалечен достъп; необходимо е прилагането на трите основни подхода за събиране на електронните ресурси с отдалечен достъп; успешната каталогизация в голяма степен зависи от изходните метаданни за ресурсите; решенията за дълготрайно съхранение е основна предпоставка за опазване и осигуряване на достъп до националното документално наследство. Тези изключително сериозни въпроси не срещат подкрепа на държавно ниво.

Предложенията, които докторантката прави за решаването на въпросите, които електронните ресурси предизвикват, са внимателно обмислени и следват логично от цялото изследване – това са технологични и програмни условия за разширяване обхвата на националната библиография и за съхраняване на ресурсите, условия за обмен на предварителна библиографска информация с издателите, оптимизиране на каталогизацията на тези ресурси, регламентиране на достъпа да тях.

Приносите на предложеното изследване са посочени много точно от докторантката, отразяват реално постигнатото от нея и не бих искала да ги повтарям. Като най-значим принос бих определила разработеният модел за национален архив на електронни ресурси с отдалечен достъп, чрез който да се постави основата на системно опазване на българското електронно наследство.

Публикации

Всички публикации са по тематиката на дисертационния труд и представят схващанията на авторката по основни проблеми,

Автореферат

Авторефератът представя структурата на изследването и отразява точно неговото съдържание.

Заключение

Дисертацията на Радослава Стефанова отговаря на изискванията, предвидени в Закона за развитието на академичния състав в Република България. Качествата на изследването ми позволяват убедено да препоръчвам на специализираното жури да присъди на Радослава Стефанова образователната и научна степен "доктор".

София
28.03.2016

доц. д-р Елена Янакиева